

Борис ГУЗЬ

Сторінки історії – княжий рід Свірських з Литви на Чернігівщині

Однією із сторінок історії України є знаходження українських земель у складі Великого князівства Литовського. Північні українські землі увійшли до складу Литовського князівства в середині XIV століття. В 1355–1362 роках у складі князівства опинилися міста Чернігів, Новгород-Сіверський, Путивль, Остер, Переяслав, Ромен, Полтава, а також Брянськ, Курськ, Белгород.

Підкорення Литвою русько-українських земель відбувалося здебільшого мирно на взаємовигідних умовах: великий князь литовський зобов'язувався обороняти руські землі, вимагаючи натомість від населення покори.

Хоча литовські феодали-землевласники і з'явилися на русько-українських територіях невдовзі після приєднання земель, але масова експансія литовців відбувалася значно пізніше, вже після створення федерації Річ Посполита за Люблінською унією 1569 року, коли Велике князівство Литовське ослабло, а влада над приєднаними територіями перейшла до Королівства Польського.

Істотне збільшення прошарку литовських землевласників на Лівобережній Україні мало місце з кінця 1618 року після укладання Деулінського перемир'я, яким завершився черговий етап військового протистояння між Річчю Посполитою та Московським царством, а також після переможного для Речі Посполитої завершення Смоленської війни 1632–1634 років.

В ході тривалих воєн між Московським царством і Річчю Посполитою північні українські землі зазнали значних втрат власного населення, особливо його привілейованих верств, які уособлювали владу Речі Посполитої на місцях, таких після 1618 року залишилися буквально одиниці.

Річ Посполита вжила заходів для виправлення ситуації, заохочуючи своїх підданих до переселення на Лівобережжя. Переселенцям надавалися маєтки за ленним правом, тобто у неповне володіння (до припинення роду по головній лінії або з обмеженням права володіння до 7 чи 8 покоління).

Право на отримання маєтків мала виключно шляхта, яка приймала участь у військових діях. Шляхта Великого князівства Литовського, як активний учасник військових походів перших двох десятиліть XVII століття, мала всі законні підстави на отримання ленних наділів на українських землях.

Склад шляхти, яка отримувала маєтки у володіння, був досить строкатим, сюди входили магнати-землевласники, ротмістри та заслужені товариші зі складу їх хоругов, земські урядники, а також дрібна шляхта, яка служила в магнатських родинах, придворних свитах чи в канцеляріях. Розміри маєтків і земельних наділів варіювалися в широких межах в залежності

від рангу отримувачів.

Князі Свірські на українських землях

В історії Великого князівства Литовського князі Свірські вперше згадуються в 1432 році, вони обіймали державно-адміністративні посади у князівстві в XV–XVI століттях. Свірські володіли маєтками Свір, Мядель, Кобильник, Сирмеж, Більківщина, Свірани, Ворняни з навколишніми селами, землями і лісами (район озер Свір та Нароч, нині Мядельський район Мінської області).

Лис – герб князів Свірських

Вже до середини XVI століття частина маєтків Свірських була продана іншим феодалам, вагомість роду поступово зменшилася, князі перетворилися на звичайну знать, а їх маєтки були поділені на дрібні володіння між численними нащадками роду.

Ще на початку XIX століття Свірські називалися князями, княжий титул передавався по лінії старшої гілки, але останній з носіїв титулу князь Ігнатій Свірський, опікун Свірського костелу, помер у 1820 році, не залишивши потомків. А потомки з інших гілок роду не змогли довести спорідненості, оскільки не мали в своєму розпорядженні підтверджених документально відомостей за 8-9 поколінь роду. В підсумку Свірські не були затверджені Департаментом Герольдії Російської імперії і втратили княжий титул.

Першим відомим представником роду, який отримав маєтності на півночі України за військову звитягу у війнах Речі Посполитої з Московським царством, був князь Томаш Свірський. Це були землі поблизу містечка Ромен (нині Ромни), зокрема в селі Салогубівка (нині Роменського району Сумської області).

В історичній публікації Олега Прошака «Свірське князівство та родовідна лінія Свірських князів» Томаш Свірський, який помер до 1690 року, вказаний у розділі «Свірські князі невідомого походження».

Інформації про Томаша Свірського мало, лише відомо, що він належав до великолитовського герба «Шалава», служив у польсько-литовському війську і був ротмістром татарської хоругви.

Шалава – родовий герб Свірських

У Великому князівстві Литовському хоругвами називалися військові підрозділи чисельністю приблизно з сучасну роту. Татарські хоругви виникли в XIV столітті, вони формувалися з татар, які переселилися за часів міжусобних війн ханів Золотої орди, а з XVII століття в хоругвах легкої татарської кавалерії крім татар служили найманці: поляки, литвини, русини. Керували цими хоругвами представники шляхти або призначені магнатами старшини.

Отриманими за ленним правом маєтками на Лівобережній Україні литовська шляхта володіла десь 20-30 років до козацького повстання 1648–1649 років під проводом гетьмана Богдана Хмельницького.

За цей період шляхтичі з небагатих родів, більшість з них литвини та русини (предки сучасних білорусів та українців), уклали шлюбні союзи з українською знаттю, укоренилися на нових землях і поступово, як прийнято писати, перетворилися на українську православну шляхту. Вони підтримали повстання проти Речі Посполитої і залишилися на території козацької держави Військо Запорозьке, створеної в 1649 році за Зборівським мирним договором між королем Речі Посполитої Яном Казимиром і гетьманом Богданом Хмельницьким. Пізніше історики назвуть цю державу Гетьманщиною.

Втім, перехід Свірських під знамена Богдана Хмельницького був, в значній мірі,

обумовлений і суто прагматичними мотивами. Підтримавши повстання, шляхтичі зберігали свої маєтки, а в протилежному випадку – мали все полишити і втікати до Речі Посполитої, рятуючи власне життя.

Князь Томаш Свірський став тут виключенням, від підданства Речі Посполитої він не відмовився, залишався у польсько-литовському війську і воював з козаками Богдана Хмельницького. Це підтверджують наявні документальні відомості, згідно яким він очолював татарську хоругву і в 1655 році.

А син Томаша Свірського Юрій прийняв сторону Богдана Хмельницького і залишився в Гетьманщині. Юрій Свірський та його сини Іван і Петро стали українськими православними шляхтичами. Сини Юрія Свірського служили в козацькому війську Богдана Хмельницького.

Іван Юрійович Свірський (1680–1765) був козаком Гельмязівської сотні Переяславського полку, де отримав чин значкового товариша, після виходу у відставку проживав у Гельмязові, там і похований.

Петро Юрійович Свірський також перебував на військовій службі, мав чин значкового товариша Лубенського полку і був православним священиком.

Життя та діяльність наступного покоління Свірських була пов'язана з військовою чи цивільною службою в Гетьманщині. Хоча Гетьманщина і була автономією у складі Московського царства (пізніше – Російської імперії), але це стосувалося, переважно, лише зовнішньої політики та військових справ. Внутрішні справи вирішувалися самостійно – Гетьманщина мала власні інституції, адміністрацію та військо.

Найбільша кількість представників роду Свірських проживала в Роменському повіті. З села Салогубівка походив Григорій Петрович Свірський (1719–1784), син Петра Юрійовича Свірського. Його кар'єра в Гетьманщині була достатньо вдалою. З 1738 року служив у Генеральній військовій канцелярії – вищому військово-адміністративному органі Гетьманщини, військовий канцелярист (1739–1744). «За служби его при военной канцелярии» 11 червня 1744 року отримав чин військового товариша. Остання посада у війську – полковий суддя. У відставку вийшов 22 червня 1771 року, надалі постійно мешкав у Салогубівці.

Доросле життя синів та онуків Григорія Свірського проходило вже після ліквідації Гетьманщини імператрицею Катериною II. Вони перебували на цивільній державній службі, але високих посад не досягали, служили в невисоких чинах. Частина з них служила в російській армії, також без особливого успіху, у відставку виходили в чині підпоручика чи поручика.

Хоча Свірські і втратили княжий титул, але вони отримали дворянство в Російській імперії і вели спосіб життя властивий провінційному дворянству. Зокрема, володіли маєтками і кріпаками в селах Салогубівка, Бобрик, Бацмани та в кількох хуторах Роменського повіту.

Свірські на Чернігівщині

Засновником гілки роду на землях Чернігівщини став Федір Іванович Свірський (1716–1784), син значкового товариша Переяславського полку Івана Юрійовича Свірського.

Федір Свірський, як і його двоюрідний брат, служив у Генеральній військовій канцелярії. Службу розпочав у 1733 році канцеляристом, брав участь у Польському поході козацького війська у складі Російської армії (1733–1734). Далі виконував різні доручення Генеральної канцелярії, 1737 року після арешту всіх урядників Київського магістрату виконував обов'язки київського городового писаря.

Був призначений 1738 року сотником Іваницької сотні Прилуцького полку. На такі посади Генеральна канцелярія призначала, як правило, авторитетних козаків з місцевих, а Федір Свірський був для містечка Іваниця зовсім чужим, пишуть, що зіграла роль чиясь протекція. В 1739 році командував загоном козаків у Хотинському поході під час російсько-турецької війни 1735–1739 років.

У Гетьманщині сотня була військовою та адміністративно-територіальною одиницею у складі полку, сотнику належала вся військова та цивільна влада на підпорядкованій території. Цією владою Федір Свірський користувався сповна для власного збагачення, у примусовому порядку скуповуючи у своїх козаків орні землі, сіножаті, ліси, млини, причому частина козаків ставала його посполитими.

За посадою Свірський очолював сотенний суд, а коли в 1764 році імператриця Катерина II встановила на території Війська Запорозького адміністративно-територіальний поділ як на інших територіях імперії, він вийшов у відставку з посади сотника і став членом земського суду. З 1773 року вказаний на посаді земського судді, з 1780 року – колезький асесор (VIII клас). Продовжував збагачуватися, всіляко затягуючи та блокуючи судові справи про незаконне придбання земель своїми родичами. За відомостями на 1778 рік був власником 66 дворів з посполитими в містечку Іваниця і на хуторі Загін.

В 1782 році вийшов у відставку з посади земського судді і був обраний повітовим предводителем дворянства, помер на посаді через два роки.

У Федора Свірського у шлюбі з Настасією Іванівною Стороженко, вродженою Романович (1725–?), донькою полкового судді, було четверо синів – Іван, Олексій, Петро та Василь.

Найбільших успіхів у військовій кар'єрі досяг в російській армії вже після ліквідації Гетьманщини Іван Федорович Свірський (1767–1821). У відставку вийшов у чині підполковника, з 1806 року проживав на хуторі Загін поблизу Іваниці. Дружину звали Фекла Семенівна (1780–?), в сім'ї було п'ять доньок і син.

Ареф Іванович Свірський (1802–1852) звільнився з армії в чині штабс-ротмістра, з 1829 року – поміщик у батьківському маєтку на хуторі Загін, помер від туберкульозу. Дружина, Олена Степанівна (1810–1872), в родині було двоє дітей: син Хрисанф і донька Софія.

Хрисанф Арефович Свірський (1831–1877) проживав у маєтку разом з матір'ю, служив у Прилуках мировим посередником та мировим суддею, мав чин губернського секретаря. Також володів маєтностями в Іваниці.

Ще в Іваниці проживали двоє братів Свірських – Гаврило та Аркадій Івановичі, яких серед дітей Івана Федоровича Свірського немає. За наявними даними це, ймовірно, внуки Василя Федоровича Свірського (1761–?). В Гетьманщині він служив кадетом у новоствореному компанійському козацькому полку (1878), потім продовжував службу в Сіверському легкокінному полку, у відставку вийшов у 1782 році в чині поручика. В 1791–1793 роках служив у Прилуках засідателем повітового земського суду.

Його син, Іван Васильович Свірський (бл. 1790–?), поручик 3-го Полтавського полку Кубанського козачого війська, мав у шлюбі з Марією Григорівною Забіла (бл. 1797–1880) двох синів, Гаврила та Аркадія.

Гаврило Іванович Свірський (бл. 1815–1900) вислужив у війську чин капітана, поміщик в Іваниці, з 1879 року опікун Іваницького волосного народного училища. Дружину звали Софія Платонівна, родина була бездітною.

У Аркадія Івановича Свірського (1833–1908) з 1864 року були позашлюбні діти з селянкою Агафією Миколаївною Паляничка (1845–1898). В 1886 році після смерті дружини він одружився з Агафією та узаконив спільних дітей, надавши їм дворянство.

Їх син, Володимир Аркадійович Свірський (1875–1937), в 1897 році одружився з дворянкою Марією Дмитрівною Денисієвською з хутора Ковтунівка, в родині було п'ятеро дітей.

Хоча в метричних книгах Володимир Свірський записаний дворянином, фактично він був звичайним селянином-власником. Його старший брат Михайло (1868–1894), який помер від туберкульозу, не створивши сім'ї, служив у війську рядовим солдатом.

Доля Володимира Свірського була трагічною, але про це пізніше.

Про Петра Федоровича Свірського (1754–?), іншого сина сотника Іваницького, інформації

обмаль. В 1778 році – полковий ад'ютант новосформованого компанійського полку, служив у російській армії, з 1782 року поручик у відставці. Спільно з братами мав 634 підданих.

Ще один син, Олексій Федорович Свірський (1765–1811), в 1791–1793 роках служив засідателем у верхньому земському суді Чернігівського намісництва. За даними на 1801 рік – суддя Прилуцького повітового земського суду Малоросійської губернії (з 1802 року Полтавська губернія), мав чин титулярного радника. З 1796 року і до самої смерті проживав на хуторі Загін Прилуцького повіту.

У Олексія Свірського та його дружини Софії Іллівни (1776–1831) було троє синів: Платон, Хрисанф, Федір.

Платон Олексійович Свірський (1798–1850) з 1812 року служив у російській армії, в 1823 році отримав чин штабс-капітана. Після виходу у відставку проживав у повітовому містечку Суми Харківської губернії, два рази обирався на трирічний термін Сумським повітовим предводителем дворянства (1843 і 1846 рік). Володів хутором Гайка біля Сум. Після його смерті хутір успадкувала дружина, Наталія Василівна, про дітей відомостей не знайдено.

Хрисанф Олексійович Свірський (1809–?) востаннє згадується в сповідних відомостях у віці 12 років, ймовірно, помер.

Молодший син, Федір Олексійович Свірський (1811–бл. 1860), народився в рік смерті батька, за прийнятою у дворян традицією вступив на військову службу, з армії звільнився в чині підпоручика. З 1838 року проживав на хуторі Загін, одружився, дружину звали Єлизавета Миколаївна ((1822–?). Маєтком володів спільно з дядьком, Арефом Свірським, а в 1847 році переселився до Іваниці. На цивільній службі Федір Свірський не перебував, жив з доходів від маєтку. В родині було двоє дітей, Олександр і Микола.

Олександр Федорович Свірський (1839–1889) перебував на державній службі, губернський секретар, в 1881–1884 роках являвся виборним гласним Земських зборів Прилуцького повіту (від громади Прилук). Помер у земській лікарні міста Прилуки від туберкульозу.

Його молодший брат Микола Федорович Свірський (1851–1915) став першим представником чернігівської гілки роду, якому вдалося радикально змінити спосіб життя, властивий провінційному дворянству, переїхавши до столиці імперії і зробивши там успішну кар'єру.

Свірські в Санкт-Петербурзі та за кордоном

Микола Свірський приїхав з Іваниці до Санкт-Петербурга на початку 1870-х років. Метою переїзду було здобуття вищої освіти.

Він рано втратив батька і не мав матеріальної підтримки з дому, тож у студентські роки йому довелося заробляти на життя самостійно. Свірському пощастило, його дала притулок родина Корибут-Кубітовичів, нащадків давнього роду литовського князя Корибута Ольгредовича. Особливої потреби в домашньому репетиторі для дітей у них не було, просто хотіли допомогти юнакові зі знатного, хоча й збіднілого роду.

Олена Дягілева писала в мемуарах: «Не думаю, щоб Свірський був дуже корисний хлопчикам Корибут як учитель чи вихователь, але треба знати, що його прихистили в домі холодного та голодного і створили йому місце при дітях виключно, щоб допомогти йому».

Будучи талановитим піаністом-аматором, акомпанував на популярних в ті роки музичних вечорах. В другій половині 1870-х років став персональним акомпаніатором оперної співачки Олександри Панаєвої, супроводжував співачку у її поїздках, тривалий час «пропадав» у Парижі, став відомим у музичних колах. «Рідкісний музичний талант», «прекрасний музикант», «незрівнянний акомпаніатор» – так Миколу Свірського характеризували його сучасники.

Однак популярність та досягнуті успіхи Свірського не задовольняли, йому хотілося більшого. У 1880 році Свірський радикально змінив рід своєї діяльності, заснувавши фабрику

меблів. Всупереч скептичному відношенню оточуючих, які не вірили в успіх такого підприємства, він наполегливо працював, розширюючи виробництво та отримуючи медалі на художньо-промислових та ремісничих виставках.

Уміле керівництво та наполегливість Свірського призвели до видатного успіху – у 1887 році він отримав право на використання державного герба та статус Постачальника двору Його Величності.

Він виготовляв меблі для царських покоїв Зимового та Олександрівського палаців, зокрема для Кутової вітальні імператриці Олександри Федорівни, створив знаменитий меблевий гарнітур для Портретного залу, виконав внутрішнє оздоблення царської яхти «Полярна зірка» та імператорського потяга.

Великокняже відділення імператорського потяга. Фабрика М. Свірського

Постачання меблів Імператорському двору посприяло лавині замовлень від багатих жителів столиці, наприклад, Свірський виконував замовлення барона П. П. фон Дервіза і графа А. Д. Шереметьєва, облаштовуючи інтер'єри їхніх палаців.

Меблі для імператорських покоїв Свірський виготовляв за ескізами архітектора Миколи Набокова, з яким тісно співпрацював. У 1903 році виготовив меблі для виставки «Сучасне мистецтво» художників групи «Світ мистецтва» за ескізами Олександра Бенуа, Леона Бакста, Олександра Головіна, Костянтина Коровіна та Євгена Лансере.

Завдяки співпраці з Імператорським двором і високопоставленим замовникам Свірський став важливою персоною і завів широкі зв'язки в ділових та мистецьких колах столиці. В публікаціях його називають однією з найзнаменитіших постатей в меблевому виробництві на рубежі століть.

Успіхів у кар'єрі та матеріального благополуччя він досяг виключно завдяки власному таланту та працелюбності. Від родинного спадку йому дісталася в 1877 році після смерті троюрідного брата Хрисанфа лише занедбана садиба на хуторі Загін. В 1878 році він здав її на літо в оренду художнику Костянтину Маковському (1839–1915). Художник прожив там з родиною в убогій обстановці дому кілька днів, а потім з радістю прийняв пропозицію поміщика Василя Гарновського переїхати до нього в Качанівку.

На початку 1900-х років фабрикант Свірський припустився помилки, своєчасно не відреагувавши на мінливість моди у сфері своєї діяльності. Імператриця Олександра Федорівна віддавала перевагу меблям в стилі модерн, від царської сім'ї перестали надходити замовлення, а потім від його послуг відмовилися й інші замовники. У 1905 році виробництво меблів на фабриці Свірського повністю припинилося.

На початку 1906 року він зробив спробу відновити свою справу, звернувшись з проханням до імператора Миколи II про виділення кредиту в 35 тисяч рублів, в чому йому було відмовлено. В результаті фабрикант розорився і залишив столицю.

До Санкт-Петербурга він повернувся в 1913 році, а в 1914 році потрапив у скандал, пов'язаний з військовим міністром В. О. Сухомліновим, якого звинуватили в розкраданні коштів з військових замовлень. Це була темна історія, яка до кінця не вивчена. Ніби-то Свірський продав свою непрацюючу фабрику «Санкт-Петербурзькому Товариству В. А. Лебедев і К», а потім фабрику видали за новозбудований авіаційний завод для виробництва аеропланів «Депердюзсен», привласнивши кошти, виділені на будівництво заводу. Йшлося про величезну суму розкрадань на 7 млн рублів. Також стверджувалося, що Свірський був посередником при отриманні хабарів міністром В. О. Сухомліновим. Висунуті звинувачення ґрунтувалися на

анонімних доносах.

За підсумками розслідування В. О. Сухомлінов був усунений від посади і навіть заарештований, але справа не була доведена до кінця, оскільки вона кидала тінь на царську сім'ю. Як пишуть, остаточно затвердити військове замовлення на таку значну суму міг лише Великий князь Сергій Михайлович, онук Миколи І.

А Свірському навіть звинувачення висунути не встигли, 1915 року його було допитано комісією генерала М. П. Петрова, яка розслідувала діяльність військового міністра, а через кілька днів він помер від серцевого нападу.

Життя талановитого музиканта та фабриканта-мебляра Миколи Свірського скінчилося сумно, але пам'ять про нього зберігається у зразках чудових меблів, які прикрашають сучасні музеї та приватні колекції.

І про родину Миколи Свірського. Його дружину звали Зінаїда Миколаївна, про неї майже немає інформації, лише відомо, що вона проживала в Парижі, працювала лікарем-бактеріологом в інституті Луї Пастера. Є ще її записка до письменника Миколи Лєскова, з якої видно, що вона проживала якийсь час у Санкт-Петербурзі.

У сім'ї було троє дітей, доньки Юлія і Тамара та син Жорж. Шлюб виявився невдалим, близько 1890 року подружжя розлучилося. У 1893 році Зінаїда Миколаївна вийшла заміж за професора В. В. Підвисоцького, на той час завідувача кафедрою загальної патології Київського університету, уродженця села Максимівка Борзнянського повіту Чернігівської губернії.

Діти Миколи Свірського сповна успадкували музичні та мистецькі таланти батька.

Жорж Свірський, піаніст, народився і мешкав у Парижі, закінчив там консерваторію. В 1907 році завоював перший приз серед випускників Паризької консерваторії. Письменник В. М. Дорошевич називав його гордістю «французької школи мистецтва». Жоржа Свірського не торкнулися катаклізми, що відбувалися в Російській імперії, про них він дізнавався тільки від російських емігрантів, які заповнили столицю Франції.

Жорж Свірський. Альбом (15 творів).
Національна бібліотека Франції

У 1920-х роках належав до обраної паризької богеми французьких та російських інтелектуалів, яка багато в чому визначала поняття «Весь Париж», його салон був одним із наймодніших у французькій столиці. Пишуть, що він зовсім офранцузився.

Друзі називали його Зізі Свірський, вони насолоджувалися у вузькому колі музичним талантом піаніста, а ось публічних концертів у нього не було через рідкісне нервове захворювання – панічної до втрати притомності боязні грати на фортепіано перед великою аудиторією.

Писав музику для кіно, записував сольні концерти у студіях грамзапису. У каталозі раритетних грамплатівок фірми «Дюкерті-Томсон» Жоржа Свірського називають «маловідомим, але видатним піаністом, який грає концерти Баха для фортепіано соло». На платівці ім'я Жоржа Свірського вказане з княжим титулом – Georges de Svirsky. Нині записи концертів Жоржа Свірського визнані надбанням національної культури і зберігаються в Національній бібліотеці Франції.

Проживав у «своїх апартаментах» на бульварі Осман з матір'ю та двома старими дівами, які «в ньому душі не чаяли». Про його сім'ю відомостей немає, за спогадами сучасників у 46 років Жорж Свірський ще не був одружений.

Тамара Свірська, знаменита виконавиця пластичних танців у стилі Айседори Дункан, народилася 17 жовтня 1886 року в Парижі. Навчалася танцям у Санкт-Петербурзі, вчилася грі на фортепіано в Парижі та Мюнхені.

Один із виступів Тамари Свірської в Парижі надихнув скульптора-імпресіоніста, князя

Паоло Трубецького, на втілення її образу в скульптурі. Статуетка «Танцівниця Тамара Свірська» (1910), відлита в бронзі на ливарній фабриці К. Валсуані, поширилася Європою і нині прикрашає багато музеїв та приватних колекцій.

В 1909 році Тамара Свірська у супроводі матері виїхала до США, де продовжила кар'єру танцівниці. До свого імені, як і брат, додала незатверджений княжий титул батька, іменуючись Тамарою де Свірські або графинею де Свірські.

Її виступи в американських містах відбувалися з величезним успіхом. Як повідомляла в 1910 році газета Los Angeles Herald, вона «зробила сенсацію» у Сполучених Штатах своїм танцем босоніж, а в газеті Montrose Daily Press у 1911 році її назвали володаркою «самого музичного тіла у світі».

У 1909 році виступала в Метрополітен-опера як танцівниця у виставах «Орфей та Еврідіка» і «Цар та тесля», у 1910 році танцювала в Бостонській опері та в Англійському оперному театрі. У деяких своїх виступах грала також на фортепіано. Під час Першої світової війни виступала у Нью-Йорку, поєднуючи танець та «драматичне мистецтво».

Знімалася і в кіно, 1912 року виконала версію своїх танців у короткометражному німому фільмі, а 1919 року знялася в німому фільмі «Божевільна жінка», який фінансувався Фондом допомоги жінкам-акторкам.

Тамара Свірська в танці

Мати Тамари Свірської повернулася в Париж до сина, а танцівниця залишилася у Сполучених Штатах. Після завершення акторської кар'єри оселилася в Лос-Анжелесі, заробляла на життя викладанням і грою на фортепіано.

Тамара Свірська мала багато шанувальників, так, мільйонер Джон Джейкоб Астор у 1910 році купив 25 місць на один з її концертів у Ньюпорті, штат Род-Айленд, і сів один у центрі, щоб подивитися її виступ. Знехтуваний танцівницею італійський художник П'єро Тоцці написав її портрет під назвою «Його полум'я життя».

Особисте життя у Тамари Свірської не склалося. У 1933 році була заручена з двічі овдовілим адвокатом з Нью-Йорка Фредеріком Г. Фішером, якого його сім'я відправила до притулку, щоб запобігти шлюбу.

Померла 24 грудня 1961 року через кілька тижнів після важкого поранення, отриманого в автомобільній аварії під час урагану.

Юлія Миколаївна Свірська (1881–?), скульптор, народилася в Санкт-Петербурзі. Закінчила клас малювання та скульптури (ймовірно, при Академії мистецтв), виставляла свої роботи у Санкт-Петербурзі та Парижі. Її скульптурна майстерня знаходилася за адресою Велика Конюшенна, 5.

Перші з відомих робіт, скульптурні композиції «Прелюдія» та «Епілог» (1915), були своєрідними дослідженнями жіночої сексуальності. Скульптор показує героїню у протилежних романтичних станах: у першому вона холодна, у другому ж охоплена шаленою пристрастю. Скульптури, які ще називають «До» і «Після», нині зберігаються в Ермітажі.

У Радянській Росії з 1918 по 1922 рік брала участь у виставках: 26-й Петроградського товариства художників (1918), I-й державній вільній виставці творів мистецтв (1919), виставках художнього конкурсу «Велика російська революція» (1919) та живопису і скульптури в саду Народного дому (1922) у Петрограді.

З робіт цього періоду збереглася скульптурна композиція «Революція у Петрограді. 1917 р.»

Танцівниця Тамара Свірська.
Скульптор Паоло Трубецької (1910)

(1921), створена у співавторстві з скульптором-монументалістом Матвієм Харламовим (1870–1930). Це була спроба усвідомити і, наскільки це можливо, прийняти революційні події 1917 року.

Диптих «Прелюдія» і «Епілог». Скульптор Юлія Свірська (1915)

Пробувала себе і в літературі, в першому номері журналу «Нива» за 1918 рік було опубліковано її оповідання з незвичною назвою «Я», написане у формі листів до фронтового шпиталю знайомому професору медицини. В іронічній формі художниця Льоля розповідає про події у Петрограді з 13 червня по 9 липня 1917 року, ненав'язливо розкриваючи своє особисте ставлення до того, що відбувається.

У Радянській Росії Юлія Свірська востаннє згадується в довіднику «Весь Петроград» за 1923 рік, проживала по вул. Герцена (Морська), 14. В публікаціях по історії мистецтва пишуть, що вона померла після 1923 року, але це лише констатація факту відсутності пізнішої інформації.

Більш пізні відомості знайдено у Франції. Юлія Свірська (Svirsky Julie) зазначена у Переписі 1926 року, який зберігається в Паризькому архіві, а художник Костянтин Сомов у своїх записках «Щоденники. 1926-1927», описуючи паризьке життя, також згадує Юлію Миколаївну, сестру Жоржа Свірського. Ймовірно, Париж і став місцем її останнього проживання.

Жертви політичних репресій

Політичні репресії, розв'язані більшовиками ще наприкінці 1918 року, досягли свого піку в 1937–1938 роках. Пік репресій, який тривав 15 місяців, називають Великим терором, його жертвами стали близько 200 тисяч жителів України, з них близько 120 тисяч розстріляли. Серед розстріляних було і двоє представників роду Свірських з Чернігівщини.

Спочатку про вже згаданого Володимира Аркадійовича Свірського. Був він дворянином, але після приходу більшовиків до влади поділ на соціальні стани був скасований, навіть згадувати про належність до дворянства стало небезпечно.

Володимир Свірський приймав участь у визвольних змаганнях періоду української революції 1917–1921 років, в 1920 році служив старшим писарем у штабі Запасових військ армії УНР.

І далі скупі рядки з матеріалів про жертви політичних репресій. Був заарештований у 1937 році УНКВС Чернігівської області за звинуваченням у проведенні антирадянської агітації. На той період проживав у Прилуках, працював теслярем. За постановою «трійки» від 14 листопада 1937 року був засуджений до розстрілу. Реабілітований 21 серпня 1989 року.

Трагічна доля спіткала і його сина, Віталія Володимировича Свірського (1899–1937). Проживав на хуторі Іценків біля Іваниці, одружений, працював у колгоспі. В грудні 1932 року був вперше заарештований, звинувачувався, у проведенні антирадянської агітації. За постановою судової «трійки» ув'язнений до концтабору на 5 років. Після відбуття покарання проживав з родиною у селі Заїзд Прилуцького району, працював вагарем у колгоспі.

В 1937 році заарештований вдруге з тими ж звинуваченнями, за постановою «трійки» від 21.11.1937 року засуджений до розстрілу. Вирок був виконаний 01.12.1937 року в Чернігові. Реабілітований 28 серпня 1989 року.

Син Віталія Свірського, Віктор Віталійович Свірський (1919–1943), не зміг продовжити рід, в 1940 році він був призваний на військову службу, а в грудні 1943 року пропав безвісти.

Володимир і Віталій Свірські занесені в книгу «Реабілітовані історією. Чернігівська область» разом з тисячами інших жертв політичних репресій на Чернігівщині, пам'ять про них збережена для потомків.

На закінчення

Викладена історія життя та діяльності восьми-десяти поколінь роду Свірських на протязі XVII–XX століть охоплює різні історичні періоди історії України, що й визначало відмінності в їхньому існуванні в той чи інший період часу.

В більшості випадків Свірські вдало пристосовувалися до зміни політичних обставин, як то перехід від Речі Посполитої до Гетьманщини, а потім до Російської імперії, на їхньому існуванні це суттєво не відбивалось.

Відмовившись від підданства Речі Посполитої і підтримавши повстання Богдана Хмельницького, вони зберегли свої маєтки, а після ліквідації Гетьманщини знову згадали про свою приналежність до польсько-литовської шляхти, отримавши дворянство в Російській імперії. Така гнучкість поведінки забезпечувала їм достатньо благополучні умови існування за тих обставин.

В цілому, потомки княжого роду Свірських з Великого князівства Литовського поповнили в Російській імперії ту більшість російського дворянства, яка не володіла якимись суттєвими багатствами і мало впливала на процеси в тодішньому суспільстві.

Свірські належали до дрібнопомісних дворян, на державній службі також не обіймали високих посад, вели спокійне провінційне життя. Виключенням став Микола Федорович Свірський, який, виїхавши з провінції до столиці, досяг досить високого положення в суспільстві, а його здобутки продовжилися в дітях.

Радикальні зміни в долях Свірських відбулися в смутні, тривожні та переломні часи після Жовтневого перевороту, коли потрібно було зробити нелегкий особистий вибір, а був він у них різним. Більшість просто вичікувала, дбаючи лише про власну безпеку та зберігаючи нейтралітет, інші покинули країну, дехто намагався зберегти монархічну Росію, воюючи в Білій армії, або боровся за власну державу в Армії УНР. Для двох представників роду неприйняття комуністичного режиму скінчилося насильницькою смертю в період Великого терору 1937–1938 років.

А в цілому поєднання історій життя Свірських з поглядом на історію країни через призму історичних подій дозволяє відчувати їх з іншого боку, по-новому та більш комплексно і рельєфно. На фоні історій з життя історичні події давнього минулого стають значно ближчими і доступнішими для нашого розуміння.